

Bij aankoop van dit boek krijg je ook toegang tot de website www.spellingonderwijs.nl
Hiervoor heb je de unieke code nodig die je hieronder vindt. Na activering heb je twee jaar toegang tot de website.

De serie **In de klas** bestaat uit een reeks praktische boeken voor docenten, leerkrachten, intern begeleiders en remedial teachers. De boeken zijn geschreven door professionals uit het vakgebied. Zij geven achtergrondinformatie en praktische tips waarmee je direct aan de slag kunt.

In deze reeks zijn onder andere opgenomen:

Effectief lees- en spellingonderwijs Madelon van den Boer & Sebastián Aravena

Zelfregulerend leren Pieterneel Dijkstra, Petra Bunnik & Aimee Greveling

Zoek het even lekker zelf uit – middenbouw Harrie Meinen

Wat een goede tekst! Petra de Lint & Suzanne van Norden

Dyslectische kinderen leren lezen Anneke Smits & Tom Braams

Rijke taal Erna van Koeven & Anneke Smits

Zoek het even lekker zelf uit – bovenbouw Harrie Meinen

Zorgplan dyscalculie en rekenproblemen Marije van Oostendorp & Marisca Milikowski

Effectief lees- en spellingonderwijs

Informatie, inspiratie en ideeën
bij praktische vragen

Madelon van den Boer
Sebastián Aravena

Boom

© 2023 Madelon van den Boer en Sebastián Aravena & Boom uitgevers
Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912^j. besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

Verzorging omslag en binnenwerk: Annelies Bast, Amsterdam

ISBN: 978 90 2444 778 7

NUR: 840

info@boomtestonderwijs.nl

www.boomtestonderwijs.nl

www.boomuitgeversamsterdam.nl

Inhoud

Voorwoord	9
1 Klanken en letters	13
1.1 Door wie zijn onze letters bedacht?	15
1.2 Waar komen onze losse klanken vandaan en wat is het alfabetisch principe?	17
1.3 Waarom leren kinderen in de ene taal makkelijker lezen en spellen dan in de andere?	20
1.4 Is het wel nodig om op school veel aandacht te geven aan letterkennis?	24
1.5 Wanneer kan ik het beste starten met het aanleren van letters en begin ik dan met letterklankkennis of letternamenkennis?	28
1.6 Hoe leer ik de letters aan en hoe train ik lettervloeiendheid?	32
1.7 In welke volgorde kun je de letters het beste aanleren?	36
1.8 Wat is het beste tempo om letters aan te leren?	39
1.9 Leer ik een leerling eerst hoofdletters of kleine letters en kies ik voor schrijffletters of blokletters?	42
1.10 Leren leerlingen klanken en letters makkelijker wanneer ze schrijven in de lucht of gebruikmaken van klankgebaren?	46
1.11 Hoe pak ik het spiegelen van letters aan?	50
1.12 Hoe meet je letterkennis en hoeveel letters kennen leerlingen op welk moment?	54

2	Technisch lezen	61
2.1	Gaan we steeds slechter lezen?	63
2.2	Wanneer is een kind rijp om te leren lezen?	68
2.3	Leidt trainen van het klankbewustzijn tot betere leesvaardigheden?	72
2.4	Hoe leren kinderen woorden lezen?	76
2.5	Moet je leessnelheid trainen?	82
2.6	Waarom moeten we bij leerlingen die goed lezen, nog steeds verschillende leestests afnemen, zoals DMT én AVI?	90
2.7	Hoe motiveer je leerlingen om te lezen?	95
2.8	Hoe kun je leerlingen die zichzelf al hebben leren lezen, uitdagen?	101
2.9	Wat is de relatie van technisch lezen met andere schoolvakken?	108
2.10	Leren kinderen even goed lezen tijdens stillezen en hardop lezen?	112
2.11	Lezen kinderen even goed van een scherm als van papier?	117
2.12	Welk lettertype leidt tot de beste leesprestaties?	121
2.13	Conclusie: Hoe ziet een doorlopende leerlijn technisch lezen eruit van groep 1 tot en met 8?	125
3	Spelling	133
3.1	Is het erg als kinderen spelfouten maken?	136
3.2	Waarom kunnen goede lezers niet altijd goed spellen?	141
3.3	Moeten leerlingen nog met de hand leren schrijven of is typen ook goed?	145
3.4	Is beer een klankzuiver woord?	148
3.5	Hoeveel spellingregels kent het Nederlands?	154
3.6	Zijn de woorden noten, boten, water en krater even makkelijk te spellen?	163
3.7	Hoe voorkom je fouten als ondekken, handoek en nieuwsgierig?	167
3.8	Hoe leer je een leerling weetwoorden?	179
3.9	Hoe leer je leenwoorden aan?	185

3.10	Gebeurt of gebeurt: kunnen we eigenlijk wel foutloos spellen?	194
3.11	Waarom gaat het dictee goed, maar de schrijfpdracht mis?	206
3.12	Hoe breng je spellingvaardigheid goed in kaart?	213
3.13	Conclusie: Hoe ziet een doorlopende leerlijn spelling eruit van groep 1 tot en met groep 8?	221
	Literatuur	237
	Over de auteurs	255

Voorwoord

In onze huidige informatiegerichte maatschappij is goed kunnen lezen en spellen noodzakelijk. Voor de meesten van ons gaat lezen en spellen zo automatisch, dat je snel vergeet dat het aangeleerde vaardigheden zijn. Het leren ervan vraagt een flinke inspanning. Niet alleen van de leerling zelf, maar ook van de leerkrachten en andere onderwijsprofessionals die de leerling helpen dit doel te bereiken. Als je ergens expert in wilt worden, of dat nu tennissen is of schaken, is pakweg tien jaar of 10.000 uur van adequate instructie en oefening nodig. Voor lezen en spellen is dat niet anders. Er is dan ook veel aan gelegen deze periode, die grotendeels in het basisonderwijs plaatsvindt, zo effectief mogelijk in te richten. Met dit boek proberen wij hier een handje bij te helpen.

Wij zijn al jarenlang vrijwel dagelijks op allerlei manieren bezig met de onderwerpen lezen en spellen. We doen er wetenschappelijk onderzoek naar, lezen en schrijven erover, werken met kinderen in de praktijk, adviseren, ontwikkelen lees- en spellingmaterialen en geven er les over. Bovendien zijn we een stel en hebben we twee jonge kinderen, waardoor het ook thuis veel over lezen en spellen gaat. We voelden een sterke behoefte om onze kennis en ervaring over dit thema vast te leggen. Omdat we in de eerste plaats wetenschappers zijn, vonden we het belangrijk dit vanuit een sterke wetenschappelijke basis te doen. Wetenschappelijke boeken over dit thema zijn er echter al genoeg. Doordat we beiden ook in en met de praktijk werken, denken wij met dit boek een brug te kunnen slaan van de wetenschap naar dagelijkse situaties in de klas. We

hopen dat dit praktische boek informeert en inspireert, maar ook ideeën geeft die direct kunnen worden toegepast in het onderwijs.

We richten ons in dit boek primair op de leerkracht in het basisonderwijs. Een overzicht van relevante thema's rondom lezen en spellen kan echter ook informatief zijn voor andere onderwijs- en zorgprofessionals die leerlingen begeleiden naar geletterdheid of voor ouders die graag achtergrondkennis hebben over de leerprocessen die ze zien bij hun kind.

Om onze ambitie van een praktisch boek gestalte te geven, staan vragen uit de dagelijkse onderwijspraktijk centraal. We hebben alle vragen die de afgelopen jaren aan ons gesteld zijn, verzameld en ondergebracht in drie hoofdcategorieën, die de hoofdstukken vormen van dit boek. In het eerste hoofdstuk staan we stil bij klanken en letters, de bouwstenen van ons schrift en daarmee het startpunt op de weg naar geletterdheid. Praktische vragen die we in dit hoofdstuk beantwoorden, zijn bijvoorbeeld: "Door wie zijn onze letters bedacht?", "In welke volgorde kun je de letters het beste aanleren?" en "Hoe pak ik het spiegelen van letters aan?".

In het tweede hoofdstuk staat de ontwikkeling van het technisch lezen centraal, van verklanken tot vlot lezen. We maken echter ook uitstapjes naar vragen als: "Leren kinderen even goed lezen tijdens stillezen en hardop lezen?", "Hoe motiveer je kinderen om te lezen?" en "Lezen kinderen even goed van een scherm als van papier?".

Het derde hoofdstuk is gewijd aan spelling. We lopen alles langs dat een leerling moet leren om tot foutloze spelling te komen, van letter-klank koppelingen tot spellingregels, morfologische kennis en weetwoorden. We beantwoorden vragen als: "Is het erg als kinderen spelfouten maken?", "Is beer een klankzuiver woord?" en "Kunnen we eigenlijk wel foutloos spellen?".

Als je het hele boek van begin tot eind leest, geeft dat breed inzicht in de lees- en spellingontwikkeling in het Nederlands, een taal met een alfabetisch schrift. Die ontwikkeling vindt plaats in de klas, maar ook daarbuiten. De informatie die we hebben verzameld in dit boek, biedt een belangrijke basis om lees- en spellingonderwijs vorm te geven of vooral aan te scherpen. Je kunt na de introduc-

tie van een hoofdstuk ook direct doorbladeren naar een specifieke vraag, omdat iedere paragraaf los te lezen is. Op die manier kun je snel antwoord vinden op je vraag en het boek als naslagwerk gebruiken.

De inhoud van dit boek leunt, zoals gezegd, sterk op wetenschappelijke inzichten. Omdat het boek vooral bedoeld is als praktisch hulpmiddel, zijn we echter zuinig met verwijzingen. Het idee is immers dat wij jou werk uit handen nemen door de literatuur door te spitten en die resultaten eruit te pikken die van belang zijn voor de praktijk. Er vindt veel onderzoek plaats naar lezen en spellen. In dit boek vind je de meest recente inzichten. We gebruiken zo veel mogelijk overzichtsstudies, gericht op kinderen in de basisonderwijsleeftijd, die leren lezen in een alfabetische taal. Wanneer die studies er niet zijn, maken we ook gebruik van gedocumenteerde praktijkkennis.

Door deze focus en keuzes zijn we uiteraard niet volledig. Er zijn vragen waarvoor het antwoord op zich al een boek zou kunnen vullen. Sterker nog, soms zijn die boeken al geschreven. In dat geval verwijzen wij ernaar in het kader 'Mediatip', te herkennen aan het boekensymbool. Met het kader 'Wist-je-datje', te herkennen aan het gloeilampsymbool, maken we soms een uitstapje naar een informatieve en interessante, maar meer losstaande bevinding. Het meest aanwezig zijn de kaders 'In de klas', te herkennen aan het leerlingensymbool. Hierin beschrijven we ideeën om de beschreven wetenschappelijke inzichten direct te vertalen naar de klas. We nodigen jou als leerkracht van harte uit om hierin ook niet volledig te zijn. Het is ondoenlijk om alle gegeven ideeën in het lees- en spellingonderwijs te integreren. Pak vooral die ideeën eruit die jou het meest inspireren en die het meest informatief zijn, specifiek voor de leerlingen in jouw klas en school. We hopen dat dit boek een vaste plek in de klas krijgt en tal van handelingsgerichte oplossingen biedt voor dagelijkse vraagstukken.

Het uiteindelijke doel van dit boek is natuurlijk dat je met de informatie, inspiratie en ideeën ook echt iets kunt in de klas. Om je hier zo goed mogelijk bij te helpen, delen we verschillende materia-

len die je tijdens de lees- en spellinglessen kunt gebruiken. Deze materialen vind je op www.spellingonderwijs.nl. Naar dit online materiaal wordt steeds verwezen middels dit icoontje in de kantlijn.

Voordat je verder leest, gebruiken wij deze ruimte graag nog even voor een paar woorden van dank. Een boek schrijf je niet alleen en ook niet met z'n tweeën. We danken Judith Rood van Boom voor haar directe en aanhoudende enthousiasme voor onze ideeën voor dit boek. Elise de Bree, wat geweldig dat je met zo veel enthousiasme de verschillende hoofdstukken voor ons hebt tegengelezen. Karin van den Boer, bedankt dat jij als (nu net ex-)leerkracht van groep 3 onze eerste lezer was. Daarnaast dank aan onze familie die met veel liefde onze meisjes hebben opgevangen tijdens schrijfweekenden. En natuurlijk onze meisjes zelf, die steeds zo lief waren als één van ons weer eens zat te typen.

Madelon van den Boer & Sebastián Aravena

1 Klanken en letters

Het is niet bekend wanneer precies in de geschiedenis de mens ging praten. Dit is ook moeilijk te onderzoeken, omdat niets van gesproken taal bewaard is gebleven. De belangrijkste theorieën gaan ervan uit dat spraak meer dan 100.000 jaar geleden is ontstaan (Corballis, 2003). Dat staat in schril contrast met het schrift dat ongeveer **5.000 jaar** bestaat (Dehaene, 2009). Hiervan weten we uiteraard ook exacter hoe lang het er is, omdat het, in tegenstelling tot spraak, sporen nalaat. Als we voor het gemak een vergelijking maken en stellen dat de mens 24 uur bestaat, dan zouden we ergens in het laatste halfuur zijn gaan praten en zou het schrift pas ergens in de laatste minuut zijn ontstaan.

Het zijn deze verschillen in tijd die verklaren waarom kinderen vanzelf leren praten wanneer ze in een taalrijke omgeving opgroeien, maar veel instructie en oefening nodig hebben om te leren lezen en spellen. **Evolutie** helpt een handje en heeft ervoor gezorgd dat mensen zijn voorgeprogrammeerd om te leren praten. Het lezen en spellen is zo 'jong' dat er nog geen evolutionaire hulp is geweest. De juiste bedrading moet dus gedurende je leven worden aangelegd. Dit vraagt om een zorgvuldige aanpak. Gelukkig heeft lees- en spellinginstructie een centrale plaats in het onderwijs en doen we er alles aan kinderen in onze samenleving goed te leren lezen en spellen.

Binnen de verschillende benaderingen om kinderen te helpen op hun weg naar geletterdheid valt het echter op dat er betrekkelijk weinig aandacht is voor letters en klanken, de **bouwstenen** van

ons schrift. Kinderen leren weliswaar in groep 2 en 3 de letters, maar dit is weinig gestandaardiseerd. De nadruk ligt al snel meer op het combineren van klanken om woorden te vormen en ontcijferen. Het schrift zelf wordt meestal gezien als iets vanzelfsprekends. Kinderen leren dat ons alfabet het symbolensysteem is dat we gebruiken om klanken uit de gesproken taal weer te geven, maar er is nooit aandacht voor waarom de letters zijn zoals ze zijn en voor wat precies de link is met de klank die ze weergeven.

Het is onze overtuiging dat we kinderen een **steviger basis** kunnen geven voor hun lees- en spellingontwikkeling, door meer uit de eerste voorbereidende fase te halen en vooral veel meer aandacht te hebben voor letters en klanken. Als je eenmaal kunt lezen, kun je je nauwelijks nog voorstellen dat je alle letters ooit hebt moeten leren en dat het aanvankelijk allemaal onbekende symbolen waren. Toch is die relatief korte periode van het aanleren van letter-klankkoppelingen enorm belangrijk geweest. Pas als je de letters en de bijbehorende klanken goed kent, kun je uitpluizen hoe geschreven woorden de gesproken taal weergeven. Het is dan ook niet verrassend dat de hoeveelheid kennis die jonge kinderen van letters en klanken hebben, een belangrijke graadmeter is voor het gemak waarmee ze later leren lezen en spellen (Schatschneider, 2004).

Het feit dat de voorbereiding op lees- en spellinginstructie veel minder gestandaardiseerd is dan de lees- en spellinginstructie zelf, maakt ook dat jij als leerkracht zelf je aanpak vorm moet geven en belangrijke **beslissingen** moet nemen. Wanneer start je met het aanleren van de letters, in welke volgorde doe je dat en met welk tempo? Begin je met de namen van letters uit het alfabet of met de manier waarop letters klinken in woorden? Blokletters of schrijffletters? In dit hoofdstuk vertalen wij wetenschappelijke inzichten over dit soort zaken naar de dagelijkse praktijk en proberen wij antwoorden te geven die jou hopelijk inspireren, maar belangrijker nog, die jou concrete aanknopingspunten geven om te beslissen hoe je al jouw leerlingen een goede start laat maken met lezen en spellen.

Let op: het is op papier, met alleen geschreven taal tot onze beschikking, lastig om onderscheid te maken tussen letters en klanken.

Wanneer we verwijzen naar klanken, dan doen we dat tussen schuine strepen. Gaat het om een letter, dan is deze schuingedrukt. We verwijzen met *s* dus naar de letter, maar met */s/* naar de klank.

1.1 Door wie zijn onze letters bedacht?

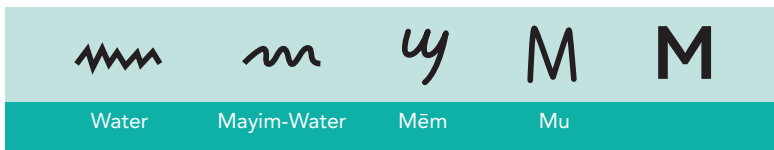
*'The proper definition of a man
is an animal that writes letters.'*

Lewis Carroll (Green, 1989)

Letters zijn voor ons heel vertrouwde vormen, maar als je er met iets meer afstand naar kijkt, lijken letters als **abstracte symbolen** uit een ontwerpstudio te komen. De relatie met de klanken uit onze taal lijkt tamelijk willekeurig. Wanneer je je echter een beetje verdiept in de geschiedenis van het schrift, dan kom je er snel achter dat de letters van ons alfabet aanvankelijk wél betekenisvolle symbolen waren. Het waren concrete voorstellingen die bovendien een duidelijke link hadden met de klank die zij representeren. Zo kent onze letter A haar oorsprong in een tekening van een ossenkop. In de taal van de Feniciërs, het volk dat enkele duizenden jaren geleden de voorloper van ons alfabet bedacht, was 'Aleph' het woord voor 'os' en het tekeningetje stond dus voor de eerste klank. De Feniciërs gebruikten tekeningetjes van vertrouwde zaken, zoals mensen, dieren en dingen en lieten deze verwijzen naar de eerste klank van het betreffende woord. Om deze set van symbolen makkelijker te kunnen onthouden, plaatsten zij hun tekeningetjes in een vaste volgorde. Hiermee was de voorloper van ons alfabet geboren. In het woord 'alfabet' herken je nog de namen van de eerste twee letters van het Fenicische alfabet, namelijk 'Aleph' en 'Beth' (wat huis betekent).

In de loop der tijd zijn de 22 letters van het **Fenicische alfabet** door de invloed van andere culturen veranderd van vorm en zijn er, afhankelijk van de taal waar het alfabet voor gebruikt werd, letters verdwenen of juist toegevoegd. De reis van ons alfabet gaat

langs de Grieken, die onder andere klinkers toevoegden aan het haast klinkerloze Fenicische alfabet, en de Romeinen, wiens grote schoonmaak het alfabet heel dicht naar het onze bracht. Toch herken je, wanneer je onze hoofdletter A omdraait, nog altijd de kop van een os en lijkt onze M op een golfje omdat het van het woord voor water (Mayim) is afgeleid (zie afbeelding 1). Het laatste stukje ontwikkeling van ons alfabet heeft in Noord-West Europa plaatsgevonden. Doe eens een gokje: welke twee letters zijn als laatste aan het alfabet toegevoegd?*

Afbeelding 1 Het ontstaan van onze letter M. Bron: <https://thenextweb.com/news/a-brief-history-on-the-origins-of-letters>

Hoewel de letters van het alfabet voor ons qua vorm betekenisloos zijn, is het in de dagelijkse praktijk belangrijk je er altijd van bewust te zijn dat de **relatie met de gesproken taal** wel heel sterk is. Gesproken taal en schrift vormen samen een eenheid. Er bestaat geen wereld van letters die losstaat van gesproken taal.

Leer leerlingen iets over de herkomst van ons alfabet. Het is een onderwerp dat meestal maar weinig aandacht krijgt op school. Dat is jammer. Het biedt een waardevol referentiekader voor de lees- en spellinginstructie en kan het taalonderwijs op een plezierige manier verrijken. Laat leerlingen bijvoorbeeld zelf symbolen bedenken om klanken weer te geven. Voor dit soort tips is het hierna genoemde boek van Frank Landsbergen leuk. Het staat vol weetjes en illustraties die verwerkt kunnen worden in lessen voor leerlingen in verschillende groepen.

* De w en de j zijn als laatste letters bij ons huidige alfabet gekomen.